

ההלכה

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף לה עמוד א

משנה. אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח: בחטים, בשעורים, בכוסמין, ובשיפון, ובשיבולת שועל.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף לה עמוד א

הני - אין, אורז דוחן - לא. מנהני מילי? אמר רבי שמעון בן לקיש, וכן תנא דבי רבי ישמעאל, וכן תנא דבי רבי אליעזר בן יעקב: אמר קרא + דברים טז+ לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות דברים הבאים לידי חימוץ - אדם יוצא בהן ידי חובתו במצה, יצאו אלו שאין באין לידי חימוץ אלא לידי סירחון.

מתניתין דלא כרבי יוחנן בן נורי, דאמר: אורז מין דגן הוא, וחייבין על חימוצו כרת. דתניא: רבי יוחנן בן נורי אוסר באורז דוחן, מפני שקרוב להחמיץ. ... תא שמע, דתניא, אמר רבי יוחנן בן נורי: אורז מין דגן הוא, וחייבין על חימוצו כרת, ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח.

הפסק

1575 (-1488) שולחו ערוך אורח חיים

סימן תנג

אלו דברים שיוצאים בהם ידי חובת

מצה, בחטים ובשעורים ובכוסמין ובשיבולת שועל ובשיפון, אבל א לא באורז ושאר מיני קטניות, וגם אינם באים לידי חימוץ ומותר לעשות מהם תבשיל.

משה בן ישראל איסוריש (1520-1572); נדע בכינויו הרמ"א

הגה: ויש אוסרים) טור והגהות מיימוני ומדכין). והמנהג באשכנז להחמיר, ואין לשנות. מיהו פשוט דאין אוסרים בדיעבד (ח) אם נפלו (ט) תוך התבשיל. וכן ב מותר להדליק בשמנים הנעשים מהם, ואינן אוסרים אם נפלו לתוך התבשיל. וכן מותר להשהות מיני קטניות בבית (ת"ה ס"ק"ג). זרע בית יוסף (או"ח ס"י תנג): - "... ולית דחש לדברים הללו זולתי האשכנזים"

הסיבות

'ושמחת בחגך'

13] ר' מנוח (הל' חמץ ה: אשר בן שאול מלוניל תלמיד הראב"ד 1120-1197) ונהגו כל העולם שלא לאכול זרעונים בפסח, מפני שהן מחמיצין, ועל כן נקראים חיצמי.

ולא מסתבר לומר שיהיה המנהג תלוי באיסור כלל, שאין בשום קטניות בעולם שום חימוץ, אלא מפני שאין צריך לאכול קטניות במועד, שהרי כתוב 'ושמחת בחגך' ואין שמחה באכילת תבשיל קטניות. ואין ספק שאם רצה לאכול זרעונים בפסח וכיוצא בו בשאר מיני קטניות מותר, ואין בזה חשש איסור כלל. אעפ"כ שנהגו, דהא אמרינן בירושלמי פרק מקום שנהגו, כל דבר שמותר וטועה בו באיסור, נשאל ומתירין לו

טור אורח חיים סימן תנג - ר בי יעקב בן אשר, המכונה גם בעל הטורים (1270-1343)

... ושאר מינים וגם אינן באין לידי חימוץ ומותר לעשות מהן תבשיל וכן בכל מיני קטניות ויש אוסרין לאכול אורז וכל מיני קטניות בתבשיל לפי שמיני חטין מתערבין בהן וחומרא יתירא היא זו ולא נהגו כן

הגהות מיימונית בשם סמ"ק סי רכב-- הרב יקוטיאל הכבן

רטנברג נולד 1260

על הקטניות כגון פולים ועדשים יש נוהגים איסור לאכלם בפסח. וכן ה"ר שמואל מאוירא אבל ה"ר יחיאל ושאר גדולים היו נוגין בהם היתר. וקשה מאד הדבר להתיר / כיון שאחרים נהגו בהם איסור, דבר שנוהגים העולם איסור מימי חכמים קדמונים. ונראה שלא נהגו בו איסור משום חימוץ, דלא טעו אינשי בזה דתינוקות של בית רבן ידעין אותו בפירוש אמרינן בגמ' (לה.) דאינו בא לידי חימוץ אלא חמשה מינים בלבד.

1. אלא אסרום משום דדגן מעשה קדרה, וקטנית מעשה קדרה, גזירה הא אטו הא.
2. וגם יש מקומות שעושין פת מקטנית ואתי לאיחלופי בדייסא שהוא מעשה קדרה. אבל מיני ירקות דלא דמי לדגן כלל לא אתי לאיחלופי.
3. וגם פעמים תבואה מעורבת בהם ואי אפשר לבררו יפה. "ומה שאין אוכלין פולין ועדשים, מפני שיש בהן חיטין" והחדל כמו כן יש לאסרו בפסח משום דהוא מידי דמידגן (נדרים נה.).

אע"ג דבימיהם היה מותר, מכל מקום עתה יש להחמיר בדורות הללו שאינם בקיאים כל כך באיסור והיתר כדורות הראשונים...

עוד סיבות

1-(חימוץ ר' אשר מלוניל הנ"ל אומר: "ונהגו כל העולם) ככך/ (שלא לאכול זרעונים בפסח מפני שהן מחמיצין ועל כן נקראין חימצי") (יבמות ס"ג ע"א וחולין נ"ב ע"א). כלומר לא אוכלים חומוס = חימצי כי שמו מלמד שהוא מחמיץ. וקשה, כפי שהיקשה רבינו מנוח על המקום: "ולא מסתבר לומר שיהיה המנהג תלוי באיסור כלל שאין בשום קטניות בעולם שום חימוץ". יתר על כן, הוא מדגיש שאפילו האטימולוגיה מפקפקת כי ש"י לחולין נ"ב ע"א מפרש חימצי = פיישול"ש = אפונה, ואילו חפצי = סידיר"ש = חומוס!

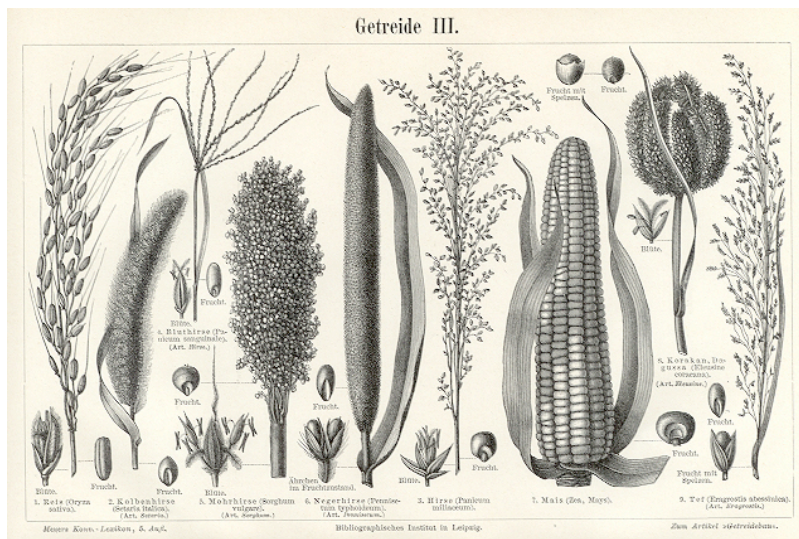
2) טעות בוטני רבינו מנוח בעצמו דחה את המנהג: "ואין בזה חשש איסור כלל". אולם לאחר מכן מצא כתוב שיש מין אחד של קטנית הנקרא ויצא"ש (= vetch) בקיה) שהוא בעצם סוג של חיטה. בשנה גשומה היא חוזרת להיות חיטה וקורין אותה ויצא"ש פורמנטל"ש (= fermented vetch) בקיה תוססת) "ועל כן אסרו כל קטניות והטעם יש לו שרש". גם הסבר זה קשה לקבלו. ראשית כל, בקיה היא סוג של קטנית, לא של חיטה, ולכן אפילו אם קראו לו ויצא"ש פורמנטל"ש אין הוא מסוגל להחמיץ. יתר על כן, קשה להאמין שאסרו כל הקטניות בגלל סוג אחד ספיציפי.

3) קראים קרוב הדבר שמן הגירושים והבלבולים נשתקע ענין זה, שהגירוש הראשון שהיה למונטסין/אולי צ"ל ממונטסין?/ היה גם כן עדה קטנה של קראים בתוכם שנתגרשו ונבנו בתוכינו בלכתם עמנו בגירוש והם לא ידעו שום חילוק בין לחם ללחם והכל מחמיץ

1391 ספר מהר"ל (מנהגים, הל' מאכלות אסורות בפסח) טו

קטנית כל מיניהן, אמר מהר"ש דגזרינן שלא לבשולן בפסח, אע"פ שלא מחמיצין כי אם חמשת המינין, חטין, ושעורה, כוסמין, שיבולת שועל, ושיפון, מכל מקום גזרו כל מיני קטנית אטו המה. ואל יאמר אדם כיון שאין אסור מדאורייתא אין לחוש, דכל דגזרו רבנן העובר עליו חייב מיתה ועובר על לא תסור מן הדבר אשר יורוך. וגם אין לומר מנהג כאן להתיר דמנהג טעות הוא, דדוקא על דבר היתר גמור, ויש מקומות שנוהגין בו איסור על זה יכול לומר בכאן מנהג היתר הוא

מנהג ספרד

6/ ריטב" א פסחים לה. ד" ה

הני

אבל מצינו מנהג פשוט בכל ספרד שאוכלין בפסח אורז מבושל, וסומכין בזה על דברי הגאונים שאמרו שאין מחמיצין כלל ... ומ"מ צריך להזהר מאד, שהרי נמצא עם האורז ממין הכוסמין תמיד, ואם נשאר שם אפילו גרגר אחת, נמצא שנאסר הכל בבשולו במה שהוא, ולכן צריך לבדוק אותו פעם אחר פעם בעיון גדול, דהא לאו איחזוקי איסורא הוא, כיון דמלתא דשכיחא טובא. והרבה מן החסידים נמנעו

מלאכול מהם בפסח מבושלים, מפני ערובים שעושה עמהם.

תמיהה על המנהג

- רבי יעקב עמנון (1698 - 1776 שו"ת שאילת יעבץ חלק ב סימן קמז

(ד) סימן תנ"ג או"ח/ה האריך אדם" ו"הה" ג"נר" ו"ע" ד מיני קטניות לבטל המנהג. ותמיהני על כל גאוני הדור אשר היו לפנינו שלא שמו אל לבם לדבר הזה לבטל מנהג ממש שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בו. ולא עוד שהיו מוסיפין. ואסרו כמה מינים מפני שדומין לקטניות כמו חרדל. וכמון שנקרא קימל וגם עניס.

ואפילו השמנים שנעשו מדברים ההם כמו (ריב איל) החמירו. דכירנא כד הוינא טליא והל"אב" ד"ור" מ"פה הגאון מוה"ל צבי הירש"צ" ל שהחמיר מאד אפילו בפול המצרי ירוקים שנכבשו במלח בעודן לחין. והזרע"ל פול הלבן עדיין לא נראה בהם. ואסרן לאכלן בפסח. כך שמעתי אז ולא זכיתי לשאלו בעת ההיא. כי הייתי צעיר לימים.

... מחומרי אשכנזים שנוהרים בזה יותר מגופי תורה, הלא על זה וכיוצא בו קמצווחנא עליהו בבית מדרשא... ויפה אמר אב"ד גדול בדורנו, רב בקהלה מפורסמת לבני קהלתו: 'הפסד גדול הוא שלא נכתבו עשרת הדברות בפנקס שלכם'

מינים חדשים

רבי משה פיינשטיין (ז' באדר ה'תרנ"ה 1895 - י"ג באדר ב' ה'תשמ"ו 1986 שו"ת אגרות

משה אורח חיים ח"ג סימן סג

הנה בדבר הפינאט שכתבתי שבהרבה מקומות אכלו אותם בפסח וכתר"ה תמה בטעם הדבר משום ששמע שעושין ממנו באיזה מקום גם קמח וגם שמע שנרעין בשדות כשאר קטניות, אבל ידע כתר"ה שאין זה ענין כלל, שכל הדברים העושין מהם קמח נאסרו ממנהג זה, דאין לך דבר העושין ממנו קמח כתפוחי אדמה לא רק במדינה זו אלא גם ביוראפ במקומותינו וגם בדורות הקדמים ומעולם לא חשו לאסור זה. ... ולכן אין לנו

בדבר אלא מה שמפורש שנהגו לאסור וכן מה שידוע ומפורסם. וגם יש ליתן טעם דדין מה שנאסר במנהג הא אין זה דבר הנאסר בקבוץ חכמים, אלא שהנהיגו את העם להחמיר שלא לאכול מינים אלו שהיה מצוי לאוכלם מפני הטעמים דחשש מיני דגן שנתערבו שקשה לבדוק ומפני שעושים קמחים, אבל כיון שלא תיקנו בקבוץ חכמים לאכול דברים שיש חשש שיתערב בהן מיני דגן דברים שעושים מהם קמח, אלא שהנהיגו שלא לאכול איזה מינים לא נאסרו אלא המינים שהנהיגו ולא שאר מינים שלא הנהיגו מפני שלא היו מצויין אז... שלכן תפוחי אדמה שלא היו מצויין אז כידוע ולא הנהיגו ממילא לאוסרם אינם בכלל האיסור דאלו מינים שנהגו לאסור אף שיש אותו הטעם ממש דאין למילף ממנהג לאסור גם דבר שלא נהגו לאסור... וכשנתרבו תפוחי אדמה במדינותינו לא רצו חכמי הדור להנהיג לאוסרו, אולי מפני הצורך, ואולי מפני שהטעמים קלושים, עיין בב"י ר"ס תנ"ג, שה"י קרא לזה מנהג שטות, וגם משמע שה"ר יחיאל ושאר גדולים היו נוהגין בהם היתר אף במקום שנהגו איסור דהרי ע"ז כתב וקשה הדבר להתיר כיון שאחרים נהגו בהם איסור, לכן חכמי הדורות האחרונים לא רצו להוסיף לאסור עוד המינים שניתוספו אח"כ רק שא"א להתיר מה שכבר נהגו לאיסור.

... ולכן גם הפינאטס לא אסרו בהרבה מקומות עד מכ"ש. ובמקום שליכא מנהג אין לאסור כי בדברים כאלו אין להחמיר כדאיתא בח"י. ולא לו שיש להם מנהג ביחוד שלא לאכול פינאט אסור גם בפינאט אבל מספק אין לאסור. ולכן שייך שיתן הכשר שלא נתערב שם חמץ ויאכלו אלו שלא נהגו בזה איסור. וכן ראיתי שנותנים הכשר על פינאט אויל מהאי טעמא. ידדו, משה פיינשטיין.

ר בי אברהם בורנשטיין מסוכטשוב (1839 – 1910) ש"ת אבני נזר חלק או"ח

סימוסימו קיא

ע"ה ק יפו ת"ו ו י"א אדר תרס"ט. לכבוד ידידי נפשי הרבנים המאוה"ג בד"צ דקה"ק אשכנזים - חסידים בעיקר"ה ירושת"ו, וביחוד כבוד חביבי הרב הגאון מוהר"ל ל דוד שליט"א, שלו וברכה. כעת ממש הגיעני מכתב קדשם, ואגיד לכתר"ה האמת, שלא עלתה על דעתי כלל, בעת שבאה השאלה לידי, שיהי' דבר זה נחשב לחידוש כל - דהו, אחרי אשר כל האחרונים המצוים בדינו אמרו פה אחד, - מה שהסברא מכרעת ג"כ - שאין גזירת קטניות חמורה מגוף מיני דגן, וכל זמן שלא נלתת או נתבשל אין שום מנהג לאסור, ולא שמעתי מעולם שיש בזה איזה מנהג. שראוי לנו להחזיק כל דבר שנעשה בתיקון הישוב, ההולך ונבנה בימינו בחסדי השי"ת. ובזה שיצא בכשרות, מין זה החדש של שמן - שומשמן המשומר, יתחזקו ידי המתעסק בהמכונה החדשה, ויהי' לו ריוח שיוכל לנהל את העסק שלו, ועי"ז יראו עוד אנשים שהענינים המתילדים בארץ הקודש לטובת בנינה מוצאים חיזוק מצד רבנים ובתי - דינים, ויהיו דברי ת"ח נשמעים יותר ויתקדש עי"ז שם - שמים. - ואם ה"ח ו שום נדנד של איסור בדבר, - חלילה לי לבקש להקל משום תקון הישוב, אבל בדבר, שהוא רק קצת דיוק בענין של מנהג, שראיות בצורות חזקות וסברות ישרות כולן עומדות כחומה להחזיק את ההיתר, - למה זה נכבד על מישבי אה"ק, ונאסור,

עניים והיתר קטניות

הרב יחיאל מיכל הלוי אפשטיין (1829 – 1908) ערוך השולחן (תנג:ה)

אך בפירוש קבלו שאם אולי יהיה שנת בצורת ח"ו שהעניים רעבים ללחם אז כל חכמי העיר ובראשם מרא דאתרא מתירים לאכול קטניות בפסח זה ועתה שנתרבו תפוחי אדמה גם זה אין הכרח כידוע:

רב משה סופר (1762 – 1839) (ש"ת חתם סופר חלק א) או"ח (סימו קכא)

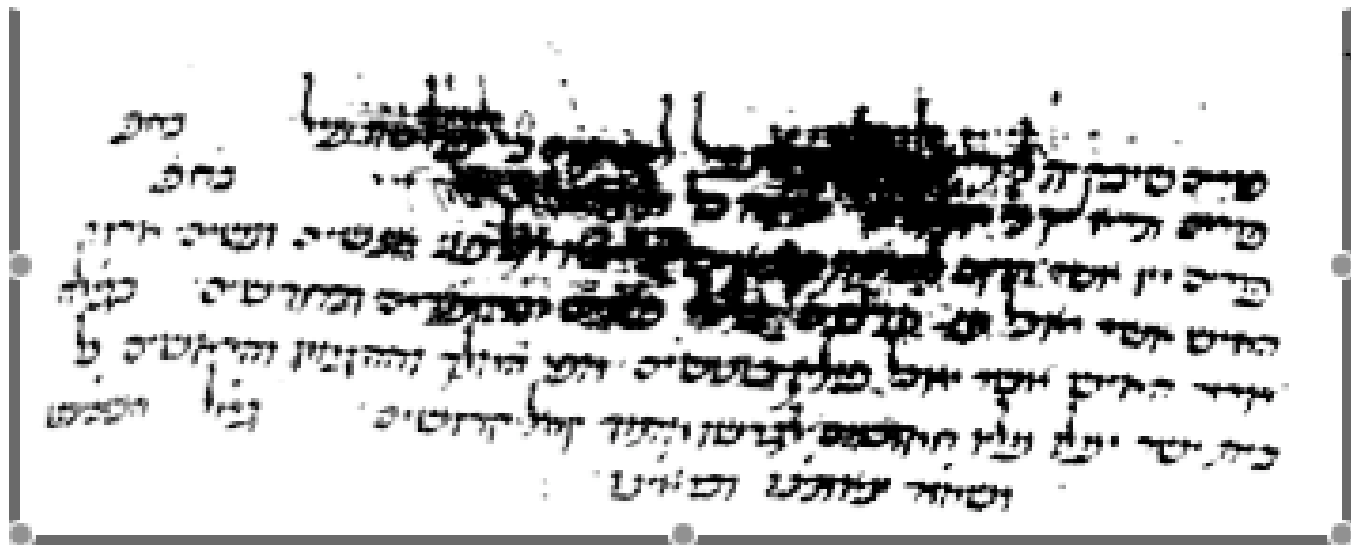
נעימות בימינו הגיעני היום, ושם נאמר היות כי בע"ה היוקר הוה בעולם ואחינו בני ישראל מדוכאים בדקדוקי עניות וחצי רעב נשתלחו ואין חטים וקמח מצוי בנקל לעניי ישראל כדי סיפוקם לי"ט של פסח ועוללים מבקשים לחם, וחכם בן א' בעירו + בן מיתר, או שצ"ל וחכם א' בן עירו+ המציא לעשות מצות מקמח של טירקשע וויץ לאכול מלילה הראשונה ושני ואילך,

122 / שו"ת חתם סופר חלק א / או"ח סימן קכב

היום האירו עיני מנועם אמרותיו אדות קונסטטאריע דמדינה וועסטפאלין אשר בקשו נפשם לעקור הלכות קבועות [ששנת] אבותינו ורבותינו לנהוג איסור במיני קטניות ביו"ט של פסח, והם עמדו על נפשם להתיר לעצמם. והנה הם התירו אולי ידעו מאיזה טעם התירו, וצריכים אנחנו ללמד זכות כי פן ואולי עיניהם ראו בארצות הרבה מכשולים ע"י אפיית פת עבה ופת מרובה וא"א לצאת ידי חובת שימור כראוי כל כך, על כן בחרו הרע במיעוטו להתיר לעניי ישראל מינים הללו כדי שימעטו באפיית מצות ויהיו משומרים מכל חמוץ, ונוכל לומר אדעתא דהכי לא החמירו הגאונים הראשונים ה"ה הג"ה מייל וסמ"ק ומדכ"ה ו"ל רא"ש בתשו' כלל נ"ה ס"י יו"ד, אפי' מנהג שנהגו לסייג ויכול לבוא לדי קלקול יש לבטל המנהג כדאמרינן פ' מקום שנהגו [ע"ב] בני חזאי וכו': ואם מטעם הזה עשו ככה יפה עשו...
... וכי האי גוני רגיל אנכי ללמד לאחינו ב"י אנשי הצבא בכדי שיהי' משומרים מלאכול חמוץ דאורייתא:

חדו"ש

רב יהודאי גאון-ויש הוכחה טובה שזו הסיבה המקורית למנהג זה. הסבר זה נרמז ארבע מאות שנה לפני כן בדברי בעל הלכות קצובות שהובאו לעיל: "וכל מיני קטניות מותר בפסח ובימים טובים" או בנוסח אחר: "וכל מיני קטניות מותר לבשל בין בפסח בין בשאר ימים טובים" (בציטוט של ר' שמואל מפלייז. כנראה כבר באיטליה במאה התשיעית היו שנמנעו מאכילת קטניות בפסח ובשאר ימים טובים כי "אין שמחה באכילת תבשיל קטנית") (ל' מנוח הנ"ל)

לשם מי ארבעים יא ר"ל מי אנשים תש"ג. אורי הירש אשר יוכל קדושים.
בליל פורים ובמקרים ובחרישים: בליל: אורי הירש אשר יוכל פולין בחריש. ס"ו
הס' וההג' והראשון. כל בית ישראל יחד קלו חכמים. לתיב סוף קול קדושים:
ב"ל: חשבונו וספור צאית חכמים:

-